Algirdas Girininkas, Romas Jarockis, Gintautas Zabiela

PAKRUOJO RAJONO 1991 M. ARCHEOLOGINĖS ŽVALGYBOS REZULTATAI

1991 m. MA LII žvalgė Pakruojo rajono archeologijos paminklus. 48 vietovėse aplankyti 58 objektai, daugiausia senovės gyvenvietės ir senkapiai. Rajone iki šiol nėra elementarios tvarkos saugant archeologijos paminklus, todėl jie sparčiais tempais naikinami (ekspedicijos metu rasta 15 ardomų paminklų). Žvalgymų išvada - 9 objektus siūloma įrašyti į archeologijos paminklų sąrašus, dar 9 vietas reikia saugoti kaip galimus archeologijos paminklus, 6 archeologijos paminklai per paskutinius 25 metus sunaikinti, 5 dabar saugomiems paminklams reikalingi žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai išlikimo laipsniui ir chronologijai
nustatyti.

Dėl paminklų apskaitos darbuotojų apsileidimo archeologijos paminklų sąrašuose nėra tokių žinomų paminklų, kaip Aukštadvario (Gudelių), Žeimelio senkapių, Kairelių ir Steigvilių neįtvirtintų gyvenviečių, Tričių piliakalnio.

Impolės neįtvirtinta gyvenvietė yra 900 m į rytus nuo kelio Pakruojis-Linkuva, 200 m į šiaurės vakarus nuo Mūšos ir Daugyvenės santakos, Mūšos kairiajame krante. Per 20 cm storio kultūrinis sluoksnis išplitęs apie 200x50 m dydžio plote, smėlėtoje aukštumėlėje. Rasta lipdytos grublėtos ir žiestos keramikos, titnaginių skelčių. Panašu, kad gyvenvietė egzistavo gana ilgai, iki pat vėlyvųjų viduramžių.

Linksmučių senkapis 11 yra 200 m į pietus nuo kelio Pakruojis-Lygumai, 100m į šiaurę nuo Kruojos upės kairiojo

kranto, Linksmučių girininkijos 35 kvartalo pietrytinėje dalyje. Senkapis užima apie 1 ha ploto iki 4 m aukščio kalvelę, iškasinėtą žvyrduobėmis. Meldinių pilkapis yra 350 m į rytus nuo kelio Pakruojis-Plaučiškiai, 170 m į pietvakarius nuo Daugyvenės ir Didžiupio santakos, tarp dirbamų laukų. Išliko 9 m skersmens 0,5 m aukščio sampilas - paskutinis iš Meldiniuose buvusių pilkapių.

Puodiškių pilkapynas yra 500 m į vakarus nuo Mažupės kairiojo kranto, kelių Puodiškiai-Gačioniai vakarinėje pusėje ir Puodiškiai-Laipuškiai šiaurinėje pusėje. Išliką 4 vėlyvų kapinaičių ir žemės darbų apardyti 6-13 m skersmens, iki 1 m aukščio pilkapiai su akmenų vainikais ties pagrindu.

Iš šiaurės rytų nuo Tričių piliakalnio, didesniame kaip 50x50 m dydžio plote, yra papėdės gyvenvietė. Kultūrinio sluoksnio storis siekia per 15 cm, rasta lipdytos lygiu paviršiumi keramikos.

Nustatyta, kad 1 km į pietryčius nuo 1978 m. tyrinėto Plaučiškių pilkapyno esantis Plaučiškio senkapis iš tikrųjų yra pilkapynas. Jame išliką 20 pilkapių liekanos ir dar kažkiek pilkapių jau sunaikinta. Pilkapiai su akmenų vainikais, 8-13 m skersmens, iki 0,7 m aukščio. Šį, ir prie Plaučiškių kaimo kapinių buvusį pilkapyną 1910m. tyrinėjo J.Basanavičius. Tai didžiausias išlikęs Pakruojo rajono pilkapynas.

Nemažai archeologinių objektų labai suardyti arba radiniai iš jų yra dingę. Akmenėlių senkapis yra 300 m į rytus nuo kelio Linkuva-Žeimelis, l00m į vakarus nuo Beržtalio kairiojo krantų. VII-XIII a. senkapį nukasė karjeras, paliko tik apie 50x20 m dydžio kranto aukštumos dalis. Minimas Didžiojo Plonėno senkapis su archeologiniais radiniais, esantis tarp kaimo kapinių ir Plonės upelio. Į pietvakarius nuo kapinių rasta žiesta 1,3 cm storio gruboko darbo puodo šukė. Noreikonių senkapyje, esančiame 600 m į šiaurę nuo Pakruojo dvaro rūmų, 50 m į šiaurės vakarus nuo Pakruojo arkinio tilto per Kruoją (tai apie 50 m

skersmens, iki 2 m aukščio kalvelė, ant kurios stovi lentpjūvė), irgi buvo randama žmonių kaulų ir kitų radinių. Zigmantiškių senkapį, esantį 400 m į šiaurę ir 500 m į rytus nuo kelio Šukioniai-Rozalimas, 100 m į pietryčius nuo Zigmantiškių mitologinio akmens, sunaikino karjeras, liko tik vakarinė kalvelės dalis. Dvariukų dvarvietė yra 100 m į šiaurės rytus nuo Mūšos ir bevardžio upelio santakos, 150 m į pietvakarius nuo kelio Linkuva-Vienažindžiai. Nežymioje lomelėje yra per 0,5 m storio kultūrinis sluoksnis su XVIII-XIX a. keramika, plytgaliais, stiklo šukėmis.

Karjerai visiškai sunaikino Gegiedždvario (buvo 1,9 km į pietvakarius nuo Peleniškių piliakalnio, Švitinio ir bevardžio upelio santakoje), Gegiedžių, Miciškių (buvo 750 m į pietvakarius nuo Tričių piliakalnio, į pietvakarius nuo Miciškių kaimo kapinių) senkapius, datuojamus 1 tūkst. antrąja puse - 11 tūkst. pradžia. Pilnai nukastas Puodžiūnų piliakalnis su papėdės gyvenviete, buvęs 300 m į vakarus nuo kelio Linkuva-Žeimelis, Beržtalio dešiniajame krante, į pietus nuo Puodžiūnų kaimo kapinių. Apie 10 kg keramikos iš čia buvo Žeimelio muziejuje.

Nemažai radinių (iš viso 80 vnt.) surinkta žinomų archeologijos paminklų ardomuose plotuose. Aukštadvario senkapio teritorijoje rastas 5,3 cm ilgio titnaginis drožiamasis peilis, liudijantis galbūt apie čia esančią akmens amžiaus gyvenvietę. Aukštadvario (Gudelių) senkapyje rasti 2 Jono Kazimiero šilingai - lietuviškas bei 1663 m. lenkiškas. Degėsių senkapyje (kapai išlikę sodybos teritorijoje) greta žmonių kaulų aptikta žalvarinė, iš plokščios skardelės vyta 2,5 cm ilgio įvija.

Daug radinių 1991 m pavasarį buvo rasta Diržių senkapyje. Pats senkapis užima apie 200 m skersmens kalvą, ant kurios stovi devynmetė mokykla. Dėl nesuprantamų priežasčių senkapio teritorija laikyta tik šiaurinė kalvos dalis greta mokyklos ir karjero. Pietvakarinėje kalvos papėdėje atidarius naują karjerą, suardyti mažiausiai

4 griautiniai kapai, būvę apie 40 cm gylyje. Šalia griaučių rasta žalvarinių apyrankių, apgalvių, geležinių peilių, etigalių, karolių vėrinių ir kt. įkapių, kurias išsidalijo vietos gyventojai. Iš jų pavyko gauti tik geležinį įtveriamąjį 24,5 cm ilgio ietigalį nulaužta įkote, rombo formos plunksna su nežymia briauna bei 5 žalvarines 1,1-5,5 cm ilgio įvijas, vytas iš apvalios ar plokščios vielos. Radiniai datuojami X-XII a.

Kairelių neįtvirtintoje gyvenvietėje, užimančioje apie 10 ha plotą, 1990 m. rudenį apie 1 ha plotas išardytas įrengiant karjerą. Kultūrinio sluoksnio storis siekia 1 m, jame rasta perdegusių akmenų, gyvulių kaulų, 14 lipdytų grublėtų, 5 lipdytos lygiu paviršiumi ir 4 žiestos puodų šukės. Grublėta keramika daugiausia ryškiai grublėta (nelygumų aukštis - iki 5 mm), 1-1,8 cm storio sienelėmis su gausokomis akmenukų priemaišomis masėje. Mažai grublėtos šukės plonesnės (5-10 mm storio sienelėmis), jų masėje mažiau priemaišų. Sprendžiant iš išlikusių pakraštėlių, grublėti puodai buvo 16-30 cm skersmens angomis. Viena šoninė šukė ornamentuota 3 nagų įspaudėlių eilutėmis. Lipdyta lygiu paviršiumi keramika 0,5-1,4 cm storio sienelėmis. Puodai buvo šiek tiek atlenktomis į išorę briaunomis, apie 20 cm skersmens angomis. Žiestos šukės 7-11 mm storio sienelėmis beveik be priemaišų molio masėje. Pagal keramiką Kairelių neįtvirtintą gyvenvietę galima datuoti 1 tūkst. pirmąja puse - viduramžiais.

Ariamo Linkuvos senkapio paviršiuje surinkti 22 įvairių laikotarpių radiniai. Tai 23,5 cm ilgio žalvarinė grandinėlė, 10 įvijų žalvarinis žiedas, pasaginės sagės žalvarinė keturkampė galvutė, įmuštais taškučiais ornamentuotas žalvarinis skardinis apkalas, 6 žalvarinės įvijos ir grandinėlės, 2 tamsiai mėlyno stiklo rantuoti karoliai. Šie dirbiniai datuojami X-XI a. ir priklauso šio laikotarpio griautiniams kapams (rasti keli suardyti kapai). Ten pat aptikta titnaginis trapecijos formos šoninis gramdukas bei titnaginė skeltė,

1661 m. Jono Kazimiero šilingas, 4 žiestų puodų pakraštėliai (priklauso 18-21 cm skersmens angomis, atlenkta į išorę briauna puodams ir 24 cm skersmens dubenėliui), geležinis apkaustas ir grandis. Tai bus senesnės ir vėlesnės (palyginti su senkapiu) gyvenviečių liekanos.

Suartame Petronių senkapyje (užima apie 1 ha plotą) aptikta 19 radinių, kuriuos galima datuoti VI-VIII a. Tai 3 geležiniai įmoviniai ietigaliai (du rombinę profiliuota plunksna, 25,5 cm ir 22,5 cm ilgio bei vienas trikampe plunksna, 14,3 cm ilgio), žalvarinis kryžinis smeigtukas, 6 stačiakampės lietos apgalvių žalvarinis kryžinis smeigtukas, 6 stačiakampės lietos apgalvių plokštelės (dydis nuo 1,9x0,45 cm iki 5,1x3,5 cm) su 3 skylutėmis kiekvienoje, 7 žalvarinės 2,9-5,3 cm ilgio įvijos (greičiausiai apgalvių dalys), žalvarinė viela, dvigubo nupjauto kūgio formos gintarinis 2,3 cm skersmens karolis. Taip pat rasta pora lipdytų lygiu paviršiumi puodų šukių 9-11 mm storio sienelėmis bei titnaginis ašmenėlis ir nuoskala. Tai greičiausiai čia buvusios ankstyvesnės gyvenvietės liekanos.

Apie kai kurių objektų tikrą archeologinę vertę būtų galima kalbėti tik po žvalgomųjų archeologinių tyrimų, nors dabar jie saugomi kaip paminklai. Tai 500 m į rytus nuo Daugyvenės dešiniojo kranto ir 450 m į vakarus nuo kelio Rimšoniai-Klovainiai esantis Balsių senkapis, įrengtas apie 50 m skersmens, iki 1 m aukščio karjero apardytoje kalvelėje. Kibų pilkapiu laikoma 14 m skersmens, iki 1,5 m aukščio kalvelė, esanti 230 m į pietryčius nuo Padagos upelio ir 80 m į pietus nuo Vainiūnų-Voronių kelio. 16 m skersmens, iki 1 m aukščio kalvelė, esanti 350 m į vakarus nuo Uosupio kairiojo kranto, 80 m į šiaurę, nuo geležinkelio Radviliškis-Pakruojis, laikoma Kutaičių senkapiu. Kaip Trivalakių senkapis saugomas iškasinėtas žemės plotas, esantis 400 m į šiaurės rytus nuo kelio Mikniūnai-Trivalakiai, 650 m į šiaurės rytus nuo Trivalakių kaimo kapinių.